Nenad Igrec, univ. spec. crim.[1]

PRETRAGA OSOBA – SPECIFIČNA OBILJEŽJA PROVOĐENJA PRETRAGE TRANSPOLNIH, TRANSRODNIH I RODNO NENORMATIVNIH OSOBA

Pregledni rad / Review paper
UDK / UDC: 343.985
DOI: 10.51650/ezrvs.20.1-2.3
Primljeno / Received: 11/11/2025
Prihvaćeno / Accepted: 25/01/2026

Pretraga osoba, s obzirom na svoja zakonska obilježja, predstavlja specifičnu radnju te kao takva od službenika policije, carine i pravosudne policije zahtijeva posebna postupanja prema osobama prema kojima se provodi. Posebice je potrebno uzeti u obzir specifičnosti prilikom vršenja pretrage i pregleda transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba. U radu se razmatra zakonodavna novela iz 2013. godine kojom se dozvoljava upis promjene spola u osobnim dokumentima, a da pritom osobe nisu prilagodile svoje primarne ili sekundarne spolne karakteristike tom spolu, te utjecaj ove pravne norme na zakonske i podzakonske akte koji se odnose na pretragu i pregled osoba. U prvom dijelu rada izvršit će se analiza Zakona o kaznenom postupku, Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, Zakona o carinskoj službi te Zakona o izvršavanju kazne zatvora, dok se u drugom dijelu analiziraju slučajevi iz prakse te poteškoće koje se javljaju pri izvršenju pregleda i pretrage osoba s obzirom na postojeću zakonsku regulativu.

Ključne riječi: *pretraga osoba; transpolnost; transrodnost; rodni identitet.*

1. Uvod

Društveni razvoj dovodi do normiranja onih društvenih pojava koje do sada nisu bile pravno normirane. Propisivanje novih pravnih normi često ima za posljedicu izmjene i dopune već postojećih pravnih normi radi njihovog međusobnog usklađivanja. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama iz 2013. godine tako po prvi put propisuje mogućnost upisa promjene spola u maticu rođenih i u osobne dokumente (NN 76/13, članak 9). Donošenje ovih zakonskih izmjena i dopuna izaziva pretpostavku njihova zadiranja u druge, već postojeće pravne norme.

Rad će se baviti utjecajem ove pravne norme na zakonske i podzakonske akte koji se odnose na pretragu i pregled osoba od strane službenika policije, carinske službe i pravosudne policije, s obzirom na specifična obilježja provođenja pretrage transpolnih, transrodnih i rodno

[1] Doktorand, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Trg Republike Hrvatske 3, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska; e-mail: nenad.igrec@gmail.com

nenormativnih osoba. Stoga će se uz Zakon o državnim maticama izvršiti i analiza Zakona o kaznenom postupku, Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, Zakona o carinskoj službi, Zakona o izvršavanju kazne zatvora te podzakonskih akata proizašlih iz tih zakona kako bi se utvrdila njihova usklađenost. Na početku rada opisat će se postojanost uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili život u drugom rodnom identitetu te dati prikaz pravne terminologije. U drugom dijelu analizirat će se postojeće zakonodavstvo koje propisuje postupke i radnje prilikom provođenja pretrage osoba, dok će se na kraju rada izvršiti analiza primjera iz prakse.

Praksa pokazuje da kod pretrage transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba postoje problemi kod provođenja pretrage, uzimajući u obzir specifičnost zakonskog rješenja. Primjerice, s jedne strane, mogućnost promjene spola u osobnim dokumentima, a da osoba pritom ne mora prilagoditi svoja primarna i sekundarna spolna obilježja tom spolu, te s druge strane zakonski definiranih ovlasti službenika policije, carine i pravosudne policije, kojima se navodi da pretragu osobe vrši ovlaštena službena osoba istog spola. Ta je problematika posebice izražena kod obavljanja pretrage i pregleda osoba od strane službenika pravosudne policije, s obzirom na to da se ta služba svakodnevno susreće s tim problemom; naime, isti spram svake osobe lišene slobode vrše svakodnevne djelomične i temeljite pretrage radi očuvanja reda i sigurnosti. Navedena problematika ukazuje također i na općeniti problem izvršenja pregleda i pretrage osoba suprotnog spola, s obzirom na zakonsku regulativu koja je trenutno na snazi.

Pravna i stručna javnost gotovo se i ne bavi ovom temom, dok se ovlaštene službene osobe koje obavljaju pretragu i pregled osoba često moraju oslanjati na interne usmene smjernice o postupanju u takvim situacijama. U radu će se koristiti normativna te empirijska metoda.

2. Uvjet i pretpostavke za upis promjene spola

Da bi osoba zatražila upis promjene spola u maticu rođenih i osobne dokumente, moraju biti ispunjeni prethodni uvjeti. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama iz 2013. godine, članak 9.a propisuje da promjena spola kao izmjena podataka u temeljnom upisu upisuje se u maticu rođenih na temelju rješenja nadležnog matičnog ureda. Rješenje o upisu promjene spola u maticu rođenih donosi se na temelju mišljenja nadležnog tijela o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, sukladno medicinskoj dokumentaciji nadležnog liječnika ili zdravstvene ustanove.

Način prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanje uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu propisuje se Pravilnikom o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu (NN 132/14). Na temelju prikupljene medicinske dokumentacije Nacionalno zdravstveno vijeće o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu utvrđuje postojanost uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili za život u drugom rodnom identitetu (članak 1). Pravilnik također zabranjuje bilo kakvu prisilu osobe na podvrgavanje medicinskim postupcima, uključujući kiruršku prilagodbu spola, sterilizaciju ili hormonsku terapiju, kao uvjet za priznanje promjene spola ili života u drugom rodnom identitetu te da svaka osoba ima pravo na poštivanje njezinog osobnog i obiteljskog života u

skladu s vlastitim rodnim identitetom (članak 2). Mišljenje Nacionalnog zdravstvenog vijeća predstavlja dokument na temelju kojeg nadležni ured državne uprave u županiji donosi rješenje o upisu promjene spola u maticu rođenih (članak 3).

Podnositelj zahtjeva je obvezan priložiti medicinsku dokumentaciju i mišljenja doktora medicine specijalista psihijatrije, specijalista endokrinologije i dijabetologije te kliničkog psihologa kao i izvješće nadležnog centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama. Mišljenje daju stručnjaci iz područja zdravstvene zaštite transrodnih osoba, uvršteni na Listu stručnjaka koju donosi ministar nadležan za zdravlje (NN 59/15). Sukladno prijedlogu stručnjaka, ministar zdravlja donosi Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i život u drugom rodnom identitetu (NN 7/16). Suvremeni i znanstveno utemeljeni pristupi zdravstvenoj i psihosocijalnoj skrbi transrodnih, transpolnih i rodno nenormativnih osoba u zemljama Europske unije i Sjeverne Amerike oslanjaju se na preporuke Svjetske strukovne organizacije za zdravlje transrodnih osoba (World Professional Association for Transgender Health, WPATH).

Važno je usvojiti terminologiju kojom se koristi suvremena znanost, a ona je propisana kroz Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i život u drugom rodnom identitetu.

Suvremena znanost razlikuje pojam spola i roda. Spol se odnosi na biološka obilježja, kromosomska, gonadalna i fenotipskas kojima je osoba rođena. Pravna kategorija spola pripisuje se osobi pri rođenju, temeljem izgleda vanjskih spolnih organa. Rod je složena psihološka i socijalna kategorija koja podrazumijeva rodni identitet, rodno izražavanje i rodne uloge. Spol i rod su kod najvećeg broja ljudi međusobno usklađeni, te je osoba spolom i rodom ili muško ili žensko.

Rijetko se događa da spol i rod nisu usklađeni, te se tada govori o rodnoj nenormativnosti. Pojam se odnosi na razmjer u kojem rodni identitet, uloga ili izražavanje neke osobe odudara od kulturalnih normi koje su propisane za ljude određenoga spola.

Kod nekih pojedinaca nesuglasje između roda i spola izaziva rodnu disforiju. Ovaj pojam se odnosi na nezadovoljstvo ili stres uzrokovan nepoklapanjem rodnoga identiteta osobe i spola koji je toj osobi pripisan pri rođenju i s tim spolom povezanom rodnom ulogom te primarnim i sekundarnim spolnim obilježjima (Coleman i sur., 2012). Samo neke rodno nenormativne osobe proživljavaju rodnu disforiju u određenom razdoblju svoga života. Intenzitet rodne disforije varira među pojedincima, ali i tijekom života pojedinca.

Kod nekih osoba radi se o vrlo intenzivnoj i trajnoj potrebi prilagodbe tjelesnih karakteristika rodnom identitetu, pa se tada govori o transpolnosti. Transpolne osobe su one koje žele prilagoditi ili su već prilagodile svoje primarne ili sekundarne spolne karakteristike feminizirajućim ili maskulinizirajućim medicinskim intervencijama, hormonima ili kirurškim zahvatima, najčešće uz trajnu prilagodbu rodne uloge.

Operacija prilagodbe spola je kirurški zahvat za prilagodbu primarnih ili sekundarnih spolnih karakteristika neke osobe, koja se obavlja kako bi se afirmirao njezin rodni identitet. Rodni identitet je čovjekov intrinzični osjećaj da je muško, žensko ili nekog alternativnoga rodnoga identiteta.

Rodno nenormativne osobe su osobe čiji se rodni identitet, rodna uloga ili rodno izražavanje razlikuju od onoga što je u određenoj kulturi i određenom povijesnom razdoblju normativno za spol koji im je pripisan.

Transrodne osobe su osobe koje prekoračuju ili nadilaze kulturno definirane kategorije roda. Rodni identitet transrodnih osoba u različitim se stupnjevima razlikuje od spola koji im je pripisan pri rođenju (Bockting, 1999). Kod transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba rodni identitet ili izražavanje razlikuju se od spola koji im je pripisan pri rođenju.

Tranzicija je razdoblje u kojem osobe prelaze iz rodne uloge povezane sa spolom koji im je pripisan pri rođenju u neku drukčiju rodnu ulogu. Tranzicija se može, ali i ne mora, sastojati od feminizacije ili maskulinizacije tijela hormonima ili drugim medicinskim postupcima. Narav i trajanje tranzicije variraju od osobe do osobe,stoga stručne smjernice govore o razdoblju prilagodbe od jedne do pet godina, što opet ovisi o samoj osobi koja prolazi kroz proces prilagodbe.

FtM (eng. *Female-to-Male*) ili transmuškarac pojam je kojim se opisuju osobe kojima je pri rođenju pripisan ženski spol, a koje prilagođavaju ili su prilagodile svoje tijelo ili rodnu ulogu iz pri rođenju pripisanoga ženskoga prema muževnijem tijelu ili rodnoj ulozi.

MtF (engl. *Male-to-Female*) ili transžena pojam je kojim se opisuju osobe kojima je pri rođenju pripisan muški spol, a koje prilagođavaju ili su prilagodile svoje tijelo ili rodnu ulogu iz pri rođenju pripisanoga muškoga prema ženstvenijem tijelu ili rodnoj ulozi.

Osobe s rodnom disforijom češće pate od niza psihičkih smetnji (Gómez-Gil i sur., 2009; Murad i sur., 2010). Kod osoba se mogu javiti anksioznost, depresija, samoranjavanje i suicidalna ponašanja, dugotrajna izloženost zlostavljanju i zanemarivanju, kompulzivnost, zlouporaba sredstava ovisnosti, seksualni problemi, poremećaji ličnosti, poremećaji hranjenja, psihotični poremećaji i poremećaji iz autističnog spektra (Bockting i sur., 2006; Nuttbrock i sur., 2010). Osobe koje zatraže zdravstvenu skrb zbog rodne disforije mogu razmotriti niz različitih terapijskih opcija, poput promjene imena i podataka o spolu u osobnim dokumentima, hormonske terapije za feminizaciju ili maskulinizaciju tijela, kirurških zahvata prilagodbe primarnih i sekundarnih spolnih obilježja (poput prilagodbe dojki, genitalija, reproduktivnih organa, crta lica, smanjenja tireoidne hrskavice te tjelesne figure).

Zakonodavac je mogućnost promjene spola na osobnim dokumentima propisao i u Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama iz 2013. godine, iako osoba kojoj je upisana promjena spola nije izvršila zahvat prilagodbe primarnih ili sekundarnih spolnih obilježja poput prilagodbe genitalija i reproduktivnih organa, što kod provođenja pretrage i pregleda osoba izaziva zbunjenost, posebice u pogledu određivanja vršitelja pretrage u odnosu na njegov spol. Naime, u Stručnim smjernicama za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i život u drugom rodnom identitetu dana je definicija spola, prema kojoj se spol osobi pripisuje pri rođenju kao muški ili ženski, ovisno o izgledu vanjskih genitalija. No, donositelj akta nadalje umjesto termina spol koristi termin rodni identitet te navodi da se kod transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba rodni identitet ili izražavanje razlikuju od spola koji im je pripisan pri rođenju. Stoga je potrebno dati odgovor na pitanje može li ovlaštena službena osoba izvršiti pretragu osobe koja živi u drugom rodnom identitetu, a koja se prema genitalnim obilježjima razlikuje od osobe koja vrši pretragu.

3. Zakonska obilježja pretrage osoba

Kako bi se dobio kompletan uvid u pretragu osoba, potrebno je analizirati postojeće zakonodavstvo kojim je propisana ova pravna norma. Pretragu ili pregled u djelokrugu obavljanja svojih zakonskih zadaća obavljaju ovlaštene službene osobe policije, carine i pravosudne policije. Stoga je potrebno analizirati Zakon o kaznenom postupku, Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, Zakon o carinskoj službi, Zakon o izvršavanju kazne zatvora te podzakonske akte proizašle iz navedenih zakona. Kroz promatrane zakonske i podzakonske akte provlače se oba pravna izraza, i pretraga i pregled osoba, no zajednička odrednica im je što svi oni propisuju ograničenja radnje u odnosu na spol službene osobe koja vrši radnju i osobe nad kojom se radnja vrši, što je predmet analize ovoga rada, bez obzira radi li se o pretrazi kao dokaznoj radnji ili pregledu u svrhu provođenja mjera sigurnosti.

3.1. Pretraga kao dokazna radnja

Zakon o kaznenom postupku u članku 240. pretragu opisuje kao istraživanje predmeta pretrage uporabom osjetila i njihovih pomagala. „Pretraga je dokazna radnja kojom se uporabom osjetila i njihovih pomagala istražuju i vlastito opažaju činjenice" (Garačić, Novosel, 2018, p. 675). Pretraga osobe mora se provoditi na način kojim se čuva dostojanstvo osobe koja se pretražuje (članak 241. Zakona o kaznenom postupku, NN 152/08, 76/09, 80/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 80/22, 36/24). Pretraga je dokazna radnja a pretpostavke za njezino provođenje propisane su u članku 242. i 244. Zakona.[2]

Pretraga osobe propisana je u članku 251., kojim se navedeno da pretraga osobe obuhvaća pretraživanje odjeće, obuće, površine tijela, pokretnih stvari koje osoba nosi ili su u njezinu posjedu, sredstva prijevoza kojim se koristi u vrijeme pretrage te prostora u kojem je osoba zatečena u vrijeme provođenja pretrage, osim doma.

U pogledu spola, zakonodavac je posebno naznačio da pretragu osobe provodi osoba istoga spola, no dao je i mogućnost iznimke od navedenog pravila te navodi da to vrijedi osim ako s obzirom na okolnosti provođenja pretrage, to nikako nije moguće. Nameće se pitanje, otvara li zakonodavac s ovom iznimkom dovoljno prostora za provođenje pretrage transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba, s obzirom na specifična obilježja same pretrage. Kako bi se dao cjelovit odgovor na to pitanje, potrebno je izvršiti analizu preostalih pravnih akata koji propisuju obavljanje pretrage i pregleda osoba od strane

[2] Članak 242. propisuje „ako drukčije nije propisano ovim Zakonom, pretragu na zahtjev državnog odvjetnika, sudac istrage određuje pisanim obrazloženim nalogom".
Članak 244. Pretrazi se može iznimno pristupiti i bez prethodne predaje naloga i pouke o pravima, odnosno poziva za predaju osobe ili stvari ako:
1) se pretpostavlja oružani otpor;
2) je nužno da se kod sumnje na kaznena djela koja je počinila grupa ili zločinačka organizacija, odnosno zločinačko udruženje ili koja su počinjena u sastavu zločinačkog udruženja ili čiji su počinitelji povezani s inozemstvom, pretraga obavi iznenada;
3) se pretraga ima obaviti u javnim prostorijama;
4) postoji sumnja da bi prethodno davanje upozorenja omogućilo sakrivanje, uništenje ili oštećenje predmeta ili tragova koji se trebaju oduzeti;
5) postoji sumnja da bi prethodno davanje upozorenja ugrozilo sigurnost osobe koja poduzima pretragu;
6) je vlasnik ili posjednik doma ili pokretne stvari nedostupan.

ovlaštenih službenih osoba. Zakon o kaznenom postupku u terminološkom smislu spominje samo pojam spola, a ne rodnog identiteta. Zakonodavac također propisuje da se okolnosti zbog kojih je pretragu provela osoba drugog spola moraju unijeti u zapisnik o pretrazi. Propisane su i određene zabrane za vršitelja pretrage te se prilikom pretrage osobe ne smije ulaziti u tijelo osobe koja se pretražuje, niti se od tijela smiju odvajati nadomjesci dijelova tijela ili pomagala tjelesnih organa pričvršćena uz tijelo poput proteze i slično. Pretraga osoba vrši se i prilikom pretrage doma i drugih prostora, što mora biti navedeno u nalogu o pretrazi ili kada u odnosu na zatečene osobe postoje uvjeti za pretragu bez naloga (članak 252 Zakona). Zakonodavac u pogledu iznimki ne navodi taksativno uvjete u kojima pretragu može izvršiti službena osoba drugog spola, već daje opću odredbu koja se može primijeniti kada to posebne okolnosti zahtijevaju, kako bi se radnja mogla nesmetano izvršiti. Primjena ove norme u praksi ne isključuje pretragu osobe od strane ovlaštene službene osobe suprotnog spola. Takvo stajalište, s obzirom na specifične okolnosti pretrage transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba, osigurava zakonitost dokazne radnje.

3.2. Pregled osoba sukladno policijskim poslovima i ovlastima

Prema članku 13. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima (NN 76/09, 92/14, 70/19) u policijske ovlasti spadaju i pregled osoba, predmeta i prometnih sredstava. „Pregled osobe znači usmjereno opažanje putem tjelesnih osjetila" (Veić i suradnici, 2009, p. 106-107). Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika (NN 20/22) navodi u članku 124. da policijski službenik može obaviti pregled osoba, predmeta i prometnih sredstava vizualno, dodirom, uporabom drugih osjetila, te uvidom u sadržaj, koristeći tehnička sredstva ili službenog psa. Ukoliko policijski službenik tijekom tog pregleda, utvrdi da postoje okolnosti zbog kojih je potrebno obaviti pretragu, obustavit će pregled te postupiti prema odredbama o pretrazi iz Zakona o kaznenom postupku, jer tada govorimo o pretrazi kao dokaznoj radnji. „Najgore što se može dogoditi je da se kroz pregled provuče pretraga i tako obavljenu radnju učini beskorisnom" (Pavlović, 2017, p. 702). Zakonodavac je obvezao policijske službenike da svoje ovlasti primjenjuju u skladu s ustavom i zakonom, poštivajući dostojanstvo, ugled i čast svake osobe, kao i druga temeljna prava i slobode čovjeka (članak 14). Policijski službenik može obaviti pregled osoba, predmeta i prometnih sredstava (članak 75), radi sprečavanja bijega počinitelja kaznenog djela za koje se progoni po službenoj dužnosti ili prekršaja, radi otkrivanja tragova ili predmeta koji mogu poslužiti utvrđivanju činjenica kaznenog djela ili prekršaja, te kada je to potrebno radi zaštite opće sigurnosti.

Poput Zakona o kaznenom postupku zakonodavac je i u ovom zakonu posebno naglasio da pregled osobe, obavlja osoba istoga spola (članak 76). Dopuštajući također iznimke, u slučajevima kad je nužan žuran pregled osobe radi oduzimanja oružja ili predmeta prikladnih za napad ili samoozljeđivanje, dopuštajući da u tom slučaju pregled može obaviti osoba drugog spola[3]. Zakonodavac se ovdje ne poziva na opće okolnosti kao kod Zakona o kaznenom postupku već taksativno nabraja razloge zbog kojih pregled osobe može izvršiti osoba

[3] Članak 125. Pravilnika o načinu postupanja policijskih službenika također navodi da pregled osobe obavlja osoba istoga spola. Iznimno, kad je nužan žuran pregled osobe radi oduzimanja oružja ili predmeta prikladnih za napad ili samoozljeđivanje, pregled može obaviti osoba suprotnog spola.

suprotnog spola, pozivajući se na žurnost provođenja radnje. Nakon izvršenog pregleda, policijski službenik sastavlja izvješće i izdaje odgovarajuće potvrde. U izvješću će policijski službenik posebno obrazložiti razloge obavljenog pregleda od strane osobe suprotnog spola (članak 77). Policijski službenici bez obzira vrše li pregled osobe ili dokaznu radnju pretrage osobe, istu vrše na jednak način vizualno, dodirom, te uporabom drugih osjetila. Iznimke koje zakonodavac navodi u pogledu pregleda osobe od strane službene osobe suprotnog spola, nije moguće primijeniti prilikom svakog pregleda transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba, s obzirom da se zakonodavac u pogledu odstupanja ograničio samo na slučajeve kad je nužan žuran pregled osobe radi oduzimanja oružja ili predmeta prikladnih za napad ili samoozljeđivanje. Takvo zakonsko rješenje ostavlja mogućnost preispitivanja zakonitosti svakog pojedinačnog postupanja policijskih službenika prilikom pregleda osobe, što izaziva pravnu nesigurnost. Policijski službenici nisu pravnici i ne trebaju se upuštati u pravna tumačenja, stoga pravna norma mora biti jasno definirana i razumljiva kako ne bi izazivala dvojbe u postupanju policijskih službenika.

3.3. Pregled osoba sukladno ovlastima carinske službe

Zakon o carinskoj službi (NN 68/13, 30/14, 115/16, 39/19, 98/19, 155/23, 36/24) u članku 14. navodi carinske ovlasti te kao jednu od ovlasti carinske službe navodi pregled osoba. Prema članku 43. Zakona o carinskoj službi, ovlašteni carinski službenik može radi provođenja nadzora obaviti pregled osobe. Zakonodavac si je ovdje dao prostora za primjenu norme na širi djelokrug povjerenih poslova, što je razumljivo s obzirom da posljednjih godina dolazi do konstantnog povećanja djelokruga poslova koji se stavljaju u nadležnost Carinske uprave. U suprotnom taksativno navođenje poslova dovodilo bi do stalnih izmjena i dopuna ove norme. Zakon nadalje propisuje što pregled osobe obuhvaća, pregled svega što osoba nosi na tijelu ili uza se pri čemu se utvrđuje ima li kod sebe, odnosno na sebi, stvari koje su predmet kažnjivih radnji, za provođenje kojih je nadležna Carinska uprava.

Zakonodavac se i ovdje odlučio na ograničavanje norme u pogledu spola osobe koja provodi i nad kojom se provodi radnja pregleda, ali također uz dozvoljene iznimke od tih ograničenja. Zakon navodi da pregled mogu obavljati samo ovlašteni carinski službenici istog spola kojeg je osoba koju pregledavaju, a kao iznimku navodi, da u slučaju kad je nužan žuran pregled osobe radi oduzimanja oružja ili predmeta prikladnih za napad ili samoozljeđivanje, pregled može obaviti osoba drugog spola. Takva zakonska rješenja susrećemo kod Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, stoga možemo govoriti o primjeni identičnih zakonskih rješenja. Zakon o carinskoj službi međutim ne navodi obvezu navođenja razloga za pregled osobe od strane službenika različitog spola od osobe koja se pregledava. Zakonodavac se u ovom slučaju, očito vodio činjenicom da su ti razlozi već taksativno navedeni u samom zakonu, stoga nije iskazao potrebu za njihovim dodatnim navođenjem. Zakon o carinskoj službi iako je je donesen 2013. godine te je do 2024. doživio šest izmjena i dopuna, ni jedna od njih nije dovela do međusobnog usklađivanja sa odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama iz 2013. godine, te nije dala jasna normativna rješenja u pogledu pregleda transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba.

3.4. Pretraga i pregled osoba sukladno ovlastima pravosudne policije

Za razliku od Zakona o policijskim poslovima i ovlastima i Zakona o carinskoj službi, Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21, 155/23) kojim su propisani poslovi i ovlasti pravosudne policije, koristi u svojoj terminologiji oba pojma. Zakon tako propisuje da službenici pravosudne policije vrše pretragu osoba, te pregled tijela i usne šupljine. Ovdje treba razlikovati pregled tjelesnih otvora osobe koji obavlja isključivo liječnik u prisutnosti službenika pravosudne policije.

Pretraga osoba od strane službenika pravosudne policije, koja može biti djelomična i temeljita, ne provodi se kao dokazna radnja, već predstavlja temeljnu zadaću službenika pravosudne policije u svrhu održavanja reda i sigurnosti. Pravilnik o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu (NN 16/22) u članku 9. navodi da su poslovi pravosudne policije dežurstvo, vanjsko osiguranje, unutarnje osiguranje, sprovođenje i pretraga, te drugi poslovi koji proizlaze iz zakona kojim se uređuje izvršavanje kazne zatvora. Prema dostupnim podacima iz Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2021. godinu vidljivo je da se na godišnjoj razini izvrši i do 190.000 temeljitih pretraga zatvorenika. Promatrano po godinama izvršeno je: 2017. – 189.703, 2018. – 190.525, 2019. – 187.102, 2020. 132.184 te 2021. – 151.235 temeljitih pretraga zatvorenika. Zakon o izvršavanju kazne zatvora u članku 142. propisuje da se zatvorenika i njegove stvari može pretražiti u svako doba. Zakon također navodi, zatvorenika smije pretražiti samo ovlaštena službena osoba istoga spola. Kao i Zakon o policijskim poslovima i ovlastima i Zakon o carinskoj službi ovaj zakon također sadržava iznimke od redovitog postupanja u pogledu spola ovlaštene službene osobe koja vrši pretragu ili pregled. Pravilnikom o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu također je navedeno da pregled i pretragu osobe obavljaju najmanje dva službenika pravosudne policije, osim u iznimnim slučajevima kada za isto postoje opravdani razlozi pregled osobe može obaviti jedan službenik pravosudne policije (članak 56). Kao i kod propisivanja poslova i ovlasti policijskih i carinskih službenika i ovdje je zakonodavac u pogledu spola osobe koja vrši pretragu osobe, naveo iznimku pozivajući se na žurnost provođenja radnje. Zakonodavac navodi, žuran pregled osobe koji je nužan zbog oduzimanja oružja, oruđa ili predmeta prikladnih za napad ili samoozljeđivanje, može obaviti službenik pravosudne policije različitog spola. Takvu zakonsku odredbu možemo protumačiti kao nesigurnost ili nedovoljno povjerenje samog predlagatelja i donosioca pravnog akta u izvršioca radnje. Upravo to nepovjerenje i preusko definiranje pojedine zakonske odredbe dovodi do normi koje kasnije zahtijevaju dodatne intervencije kroz zakonske i podzakonske akte navodeći niz iznimki. Zakonodavac je time primorao samog sebe na donošenje niza iznimki što ne mora rezultirati potpunim otklanjanjem svih zapreka.

Zbog učestalog skrivanja stvari u usnu šupljinu od strane osoba lišenih slobode zakonodavac propisuje kako pregled iste može obaviti ovlaštena službena osoba kaznionice odnosno zatvora. Valja napomenuti, ovlaštena službena osoba pregled usne šupljine vrši vizualno, pri čemu traži od osobe da otvori usta. Pregled drugih tjelesnih otvora obavlja liječnik sukladno liječničkoj struci. Pravilnik u članku 21. navodi, pregled tjelesnih otvora obavlja liječnik u zasebnoj prostoriji u prisutnosti službenika pravosudne policije. Zakonodavac navodi da prilikom pregleda tjelesnih otvora službenik pravosudne policije koji nazoči pregledu mora biti istoga spola kao i osoba koja se pregledava, dok za liječnika nije propisana

takva odredba i ako su i zatvorski liječnik i pravosudni policajac ovlaštene službene osobe i zaposlenici u istom kaznenom tijelu. Takva zakonska odredba navodi na presumpciju i dovodi do loše percepcije službenika pravosudne policije. Pritom valja navesti i činjenicu da u pregledu tjelesnih otvora osobe lišene slobode aktivno sudjeluje samo liječnik. Ova norma predstavlja ograničavajući faktor, jer se s radnjom ne može započeti dok se ne osigura prisutnost službenika pravosudne policije istog spola kao i osoba koja se pregledava, što u nedostatku dostupnih službenika pravosudne policije istog spola predstavlja ozbiljan problem i dovodi u pitanje samu svrhu pregleda.

Sukladno Pravilniku o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu pravosudna policija u svom djelokrugu obavljanja poslova vrši djelomične i temeljite pretrage (članak 20). Pravilnikom se opisuje način izvršenja pretrage, te su taksativno nabrojene okolnosti kod kojih se pretraga osoba mora izvršiti, što objašnjava velik broj izvršenih pretraga (na godišnjoj razini i do 190.000).

Djelomična pretraga osobe je uvid u sadržaj njezine odjeće, obuće i drugih pokretnih stvari koje osoba ima kod sebe, a obavlja se na način da službenik pravosudne policije otvorenih dlanova i jednoličnim pokretom, laganim dodirom bez zastoja prelazi po odjeći osobe koju pretražuje, te pregledom unutrašnjosti obuće i stvari. Prilikom obavljanja djelomične pretrage službenik pravosudne policije može obaviti i vizualan pregled usne šupljine.

Djelomična pretraga osobe lišene slobode (članak 24) obavlja se, nakon završetka rada u radionici kaznenog tijela, nakon završetka slobodnih aktivnosti tijekom kojih je osoba lišena slobode imala pristup opasnim i nedopuštenim predmetima i tvarima, ako su osobi lišene slobode bili dostupni predmeti čije držanje nije dopušteno, prije i nakon posjete s nadzorom, i u slučaju da postoji osnova sumnje da unosi, iznosi, posjeduje ili skriva predmete ili tvari čije držanje nije dopušteno.

Za razliku od djelomične pretrage, temeljitu pretragu osobe obavljaju najmanje dva službenika pravosudne policije u zasebnoj prostoriji, bez nazočnosti drugih osoba, detaljnim pregledom osobe i uvidom u sadržaj odjeće, obuće i stvari osobe koja se pretražuje. Uz postojanje iznimke u pogledu broja službenika koji obavljaju pretragu, koja dozvoljava pregled od strane samo jednog službenika. Naime dugogodišnja loša praksa i pritužbe službenika pravosudne policije da zbog nedovoljnog broja izvršitelja u niz slučajeva primjerice kod zaprimanja ili otpusta zatvorenika u popodnevnim satima i vikendom, pretragu osobe vrši samo jedan službenik, čime se direktno kršila odredba da pretragu osobe moraju vršiti dva službenika pravosudne policije. Ove izmjene stupile su na snagu donošenjem novog Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu 2022. godine. Prilikom obavljanja temeljite pretrage službenik pravosudne policije obavlja i vizualan pregled usne šupljine. Pretraga osobe se također u pravilu vrši vizualno, pregledom onih dijelova tijela sa kojih je sama osoba skinula odjeću, Prilikom temeljite pretrage osoba se ne razodijeva u potpunosti, već se nakon razodijevanja gornjeg dijela tijela i pretragom odjeće prelazi na razodijevanje i vizualni pregled donjeg dijela tijela, vodeći tako računa o poštivanju dostojanstva osobe koja se pretražuje.

Temeljita pretraga osobe lišene slobode (članak 25) vrši se prilikom prijama i otpusta zatvorenika, prije i nakon sprovođenja, prije smještaja u posebno osiguranu prostoriju bez opasnih stvari, prilikom odvajanja od ostalih osoba lišenih slobode, prije smještaja na odjel pojačanog nadzora i osamljenja, prije upućivanja u samicu, prije svakog izlaska iz zatvora,

odnosno zatvorene ili poluotvorene kaznionice i nakon povratka, prije i nakon posjete bez nadzora, po povratku s radilišta, odnosno s rada u zatvor, zatvorenu, odnosno poluotvorenu kaznionicu, te ako postoji osnova sumnje da posjeduje ili sakriva predmete ili tvari čije držanje nije dopušteno.

Službenici pravosudne policije kao i službenici policije MUP-a, prilikom pregleda osobe i njezinih stvari smiju se koristiti službenim psima i tehničkim pomagalima. Pretragu osobe kada službenik pravosudne policije ne koristi tehnička pomagala obavlja službenik pravosudne policije istog spola kao osoba koja se pretražuje. Takva odredba u praksi često puta predstavlja ograničavajući faktor za izvršenje zadaće, s obzirom da svi zatvori ne raspolažu dovoljnim brojem službenica pravosudne policije, te dolazi do odgađanja izvršenja pretrage, primjerice kod prijema novih istražnih zatvorenica. Što pak može rezultirati štetnim posljedicama poput unošenja u prostor zatvora nedopuštenih tvari te stvari pogodnih za napad ili samoozljeđivanje, na što ukazuju i dosadašnja primjeri iz prakse. Taj problem se u posljednje vrijeme rješava dodatnim zapošljavanjem službenica pravosudne policije, što predstavlja dugotrajni proces, dok bi se trenutno rješenje ovog problema moglo ponuditi kroz zakonske izmjene.

Zakon o izvršavanju kazne zatvora također ne daje konkretna rješenja u pogledu pretrage transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba. Iako kroz zatvorski sustav ne prolazi velik broj osoba koje pate od rodne distrofije, broj dnevnih pretraga koje se vrše prema tim osobama zahtjeva jasno određivanje zakonskih obilježja pretrage tih osoba. Nejasno zakonsko rješenje s obzirom na broj pretraga može rezultirati velikim brojem pritužbi vezanih uz zakonitost postupanja službenika, te dovodi u pitanje poštivanje prava osoba prema kojima se pretraga vrši. Trenutačno rješenje ovog problema počiva na uputama zatvorske uprave koje se odnose na konkretnu osobu lišenu slobode prilikom određivanja službenih osoba koje vrše pretragu i pregled iste. Takvo rješenje izaziva dvojbe i kod samog donosioca uputa o postupanju u konkretnom slučaju, stoga zakonodavac treba propisati jasnu zakonsku normu kojom će se razriješiti ova dvojba.

3.5. Pretraga transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba

Društveni napredak i promjena znanstvenih gledišta u pogledu pojedinih društvenih pojava dovode do njihovog normiranja. Kao odgovor na jednu od pojava izazvanu suvremenim znanstvenim gledištima po uzoru na zakonodavstva većeg broja drugih zemalja, Hrvatska kroz novelu Zakona o državnim maticama 2013. godine, uvodi mogućnost naknadnog upisa promjene spola u maticu rođenih, kod transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba, a koje su takav upis zatražile uz prethodno mišljenje liječničke struke. Promjena spola u dokumentima pritom ne mora podrazumijevati prilagodbu primarnih ili sekundarnih spolnih obilježja tom spolu. Donošenje ovih zakonskih izmjena i dopuna, zbog specifičnosti koje donosi sama norma, trebalo je dovesti do izmjena postojećih zakonskih i podzakonskih akata kojima se regulira pretraga i pregled osoba, s obzirom da isti postavljaju ograničenja u pogledu spola, koji mora biti ujednačen kod osobe koja se pregledava i ovlaštene službene osobe koja sudjeluje u pretrazi i pregledu. Od donošenja novele iz 2013. godine, Zakon o policijskim poslovima i ovlastima i Zakon o carinskoj službi prolazili su kroz niz novih izmjena i dopuna, a 2021. godine donesen je i novi Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Zakonske

prilagodbe kod ovih zakona, s obzirom na novelu iz 2013. godine, nisu donesene. Naprotiv podzakonskim aktom proizašlim iz Zakona o izvršavanju kazne zatvora dolazi do preuzimanja rješenja iz ovlasti policijske i carinske službe, te se pretraga od strane ovlaštene službene osobe suprotnog spola dozvoljava samo u iznimnim slučajevima koji su taksativno pobrojeni, pozivajući se pritom na žurnost postupanja. Zakonsko rješenje da žuran pregled osobe može obaviti osoba suprotnog spola radi oduzimanja oružja ili predmeta prikladnih za napad ili samoozljeđivanje, ne otklanja dvojbe u pogledu pretrage ili pregleda transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba, te općenito osoba suprotnog spola, jer razlozi iz kojih se treba izvršiti pretraga ili pregled osoba su znanto širi. Ti razlozi su taksativno navedeni u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora i Zakonu o policijskim poslovima i ovlastima. Imajući na umu da se ovdje radi o razlozima koji proizlaze iz poslova i ovlasti službenika policije, carine i pravosudne policije, a ne o poduzimanju dokaznih radnji sukladno Zakonu o kaznenom postupku, jednako je važno da te radnje imaju jasno propisan zakonodavni okvir. Upravo Zakon o kaznenom postupku daje mnogo šire i jasnije zakonsko rješenje u kojem predlagatelji Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, Zakona o carinskoj službi i Zakona o izvršavanju kazne zatvora mogu pronaći zakonsko uporište u donošenju svojih zakonskih prijedloga, umjesto inzistiranja na krutosti zakonske norme. Sama krutost norme dovodi do niza iznimki od tako usko definiranih pravila, a koje ne predstavljaju potpuno rješenje za otklanjanje zapreka za nesmetano izvršenje pregleda ili pretrage osoba. Nadležna ministarstva unutarnjih poslova, financija i pravosuđa kao predlagatelji zakonskih rješenja ili kao donositelji podzakonskih akata, u odnosu na pregled i pretragu osoba nisu bili vođeni suvremenim znanstvenim pristupom, koji dovodi do osuvremenjivanja pravnih normi, primjerice na temelju kojeg proizlazi i novela iz 2013. godine. Upravo se od nadležnih ministarstva traži da budu oni koji će prvi uočiti probleme vezane uz nedovoljno definirane ili nejasne norme kako bi se njihovim izmjenama izbjegli problemi u praksi. Naime analizom spomenutih zakonskih rješenja vidljivo je da ista nisu usklađena sa Zakonom o državnim maticama iz 2013. godine, te ne daju jasan odgovor tko je dužan izvršiti pretragu ili pregled transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba, s obzirom da kod istih spol naveden u osobnim dokumentima ne mora odgovarati primarnim ili sekundarnim obilježjima tog spola. Njima se ne daje odgovor na pitanje koje se nameće u praksi, vrše li pretragu ili pregled osobe, ovlašteni službenici istog spola koji se navodi u osobnom dokumentu osobe prema kojoj se radnja vrši ili pak se određuju prema primarnim ili sekundarnim obilježjima spola osobe koja se pretražuje ili pregledava. Svakako je vrlo važno dati odgovor na ovo pitanje, jer u protivnom dolazi u pitanje i sama zakonitost provođenja radnje.

4. Analiza slučajeva iz prakse

Nadležna ministarstva iz domene unutarnjih poslova, financija i pravosuđa kroz svoje statističke podatke i izvješća o radu ne donose posebne podatke o pregledima i pretragama transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba. Unatoč vrlo maloj populaciji osoba koje se identificiraju kao transpolne, transrodne ili rodno nenormativne, praksa ukazuje na ciljane probleme koji se pojavljuju kod primjene posebnih ovlasti službenika policije, carine i pravosudne policije pri pretrazi ili pregledu osoba, s obzirom na identična pravna rješenja koja su propisana u sva tri promatrana zakonodavstva.

Kako bi se detektirali problemi u praksi, provedena je analiza slučaja. S obzirom na to da se radi o vrlo malom broju osoba koje su u osobnim dokumentima promijenile spol, a da pritom svoja primarna i sekundarna spolna obilježja nisu prilagodile tom spolu, do danas je zabilježen jedan takav slučaj. Slučaj datira iz 2018. godine, ali je i dalje relevantan u stručnoj raspravi.

Službenici pravosudne policije 2018. godine u zatvoru u Zagrebu zaprimili su istražnu zatvorenicu. Dežurni službenik za izvršenje temeljite pretrage osobe i stvari odredio je dvije službenice pravosudne policije. Uvidom u dokumente i vanjski izgled osobe nije postojala naznaka da se radi o transpolnoj osobi, niti je osoba prilikom zaprimanja to navela.

Tijekom temeljite pretrage koja uključuje razodijevanje tijela, službenice su utvrdile da se radi o transpolnoj osobi koja ima muške genitalije. Pretraga je prekinuta, a dežurni službenik je obaviješten o okolnostima. U daljnjem razgovoru osoba je istaknula svoj rodni identitet te navela da se smatra ženom i inzistirala da je pregledavaju službenice. Pretraga je nastavljena, uz sastavljanje službene zabilješke u kojoj su opisane sve relevantne okolnosti.

U vrijeme navedenog događaja nije bio na snazi Pravilnik o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu iz 2022. godine, koji u određenim slučajevima predviđa iznimke u odnosu na spol službene osobe. Na snazi je bio Pravilnik o načinu obavljanja poslova odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima iz 2009. godine, koji je nedvosmisleno propisivao da pregled osobe koji uključuje razodijevanje tijela obavljaju ovlaštene službene osobe istoga spola.

Problemi koji su se pojavili pred zatvorskom upravom u donošenju odluke proizlazili su iz kolizije zakonskih i podzakonskih akata koji su u to vrijeme bili na snazi. Prije svega bilo je potrebno dati odgovor na pitanje radi li se o osobi muškog ili ženskog spola u pravnom smislu. Odgovor na to pitanje nalazio se u novelama Zakona o državnim maticama iz 2013. godine, koje propisuju način definiranja spola osobe. Članak 9.a dopušta promjenu spola kroz izmjenu podataka u temeljnom upisu, koji se upisuje u maticu rođenih na temelju rješenja nadležnog matičnog ureda. Promjena spola u matici rođenih podrazumijeva i odgovarajuću promjenu podataka u osobnim dokumentima.

Prema zakonskoj terminologiji i podacima iz osobnih dokumenata, radilo se o osobi ženskog spola, te bi radnju pretrage i pregleda trebale izvršiti ovlaštene službene osobe istoga spola, sukladno važećim propisima. Međutim, činjenica da se radi o transženi kod koje primarne i sekundarne spolne karakteristike nisu usklađene s pravnim upisom, te da osoba ima funkcionalne muške genitalije, otvara dodatna praktična pitanja. Ta činjenica povezana je i s pitanjem smještaja takve osobe u penalnoj ustanovi, s obzirom na to da zakon propisuje odvojeni smještaj muškaraca i žena tijekom izdržavanja kazne zatvora. Pitanje smještaja transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba predstavlja složenu temu te se njome ovaj rad ne bavi.

Suvremena znanstvena gledišta doprinose razvoju društva i jačanju prava pojedinaca, no određena zakonska rješenja stvaraju praktične poteškoće u provedbi pojedinih ovlasti, osobito kada dolazi do neusklađenosti normi. Radi usklađivanja zakonodavstva potrebno je ta gledišta primjenjivati i pri donošenju novih propisa. Ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa kao predlagatelj u ovom slučaju nije pristupilo izmjenama u tom smjeru, već je rješenje

tražilo u preuzimanju normativnog modela iz propisa koji uređuju ovlasti policije i carine, a koji ni sam nije dao cjelovit odgovor na ovo pitanje.

Donošenjem novog Zakona o izvršavanju kazne zatvora 2021. godine i Pravilnika o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu 2022. godine zakonodavac je pokušao riješiti problem propisivanjem iznimaka od pravila o istom spolu. Time se, međutim, otvorilo dodatno pitanje predstavljaju li redoviti poslovi pravosudne policije, kada se radi o pretrazi i pregledu osoba suprotnog spola ili transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba, uvijek žurnu radnju radi oduzimanja predmeta prikladnih za napad ili samoozljeđivanje. Budući da su temeljite i djelomične pretrage redoviti poslovi koji se provode u točno propisanim situacijama, takva postupanja ne mogu se u pravilu smatrati žurnom radnjom.

Analizirani slučaj pokazuje da pretraga i pregled transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba ne mogu u svim situacijama predstavljati žurnu radnju, niti se njihova provedba može ograničiti isključivo na iznimke vezane uz oduzimanje opasnih predmeta. Takva normativna rješenja mogu otežati provedbu ovlasti u drugim situacijama koje nisu taksativno predviđene.

U domaćem zakonodavnom okviru primjereno rješenje nalazi se u članku 251. stavku 2. Zakona o kaznenom postupku, prema kojem pretragu osobe obavlja osoba istoga spola, osim ako to zbog okolnosti nije moguće. Ta odredba omogućuje fleksibilnu primjenu uz obvezu obrazlaganja razloga u zapisniku, čime se zadržava ravnoteža između zakonitosti postupanja i zaštite prava osobe.

Slučaj je završio usmenim uputama zatvorske uprave da pretragu transžene i nadalje obavljaju službenice pravosudne policije, uz pozivanje na podatke iz osobnih dokumenata te na poštivanje dostojanstva i prava na rodno izražavanje.

Ovaj primjer potvrđuje potrebu normativnog usklađivanja propisa kako bi se osiguralo zakonito i jednoobrazno postupanje te pravna sigurnost u primjeni ovlasti.

5. Zaključak

Suvremena znanstvena gledišta uvelike su doprinijela razvoju društva i oblikovanju pozitivnih društvenih stavova o društvenim pojavama kojima smo svakodnevno okruženi. Zahvaljujući tome, u današnjem društvu više ne postoje podjele na muška i ženska zanimanja, stoga ne bi trebale postojati ni podjele niti zapreke u pogledu obavljanja poslova u odnosu na bilo koji spol. Takav je stav potrebno zauzeti i kod propisivanja poslova i ovlasti službenika policije, carine i pravosudne policije, izbjegavajući podjelu izvršavanja poslova na temelju spola službenika.

Analiza zakonskog uređenja pretrage i pregleda osoba u Zakonu o policijskim poslovima i ovlastima, Zakonu o carinskoj službi, Zakonu o izvršavanju kazne zatvora te pripadajućim podzakonskim aktima pokazuje da upravo podjela izvršavanja poslova prema spolu dovodi do bitnih ograničenja u provedbi pretrage ili pregleda osoba te može dovesti u pitanje zakonitost same radnje. Iznimke koje su pritom propisane nisu dostatne za potpuno otklanjanje ograničenja koja se pojavljuju u praksi. Stupanje na snagu novele iz 2013. godine trebalo je dovesti do usklađivanja zakonodavstva kako bi se kroz navedene propise jasno uredila pretraga i pregled transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba.

Pozitivan pravni primjer može se pronaći u Zakonu o kaznenom postupku. Primjerice, propisujući da pretragu osobe u pravilu provodi osoba istoga spola, zakonodavac je predvidio mogućnost odstupanja od tog pravila kada to zbog okolnosti provođenja pretrage nikako nije moguće. Tim rješenjem otvara se dovoljno prostora za provedbu pretrage transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba, s obzirom na specifične okolnosti pojedinog slučaja. Bez obzira na to provodi li se pretraga kao dokazna radnja ili kao mjera očuvanja reda i sigurnosti, u oba je slučaja potrebno osigurati njezinu zakonitost. Norma mora biti jasna i primjenjiva na svaki pojedinačni slučaj, čime se osigurava zakonito postupanje i uklanja svaka dvojba kod izvršitelja radnje. S druge strane, zadaća takve norme jest osigurati zaštitu ljudskih prava i dostojanstva osobe prema kojoj se radnja provodi, osobito kada je riječ o ranjivim skupinama, kao što su osobe koje se identificiraju kao transpolne, transrodne ili rodno nenormativne.

Ovakav oblik zakonskog rješenja, koji ne postavlja striktna ograničenja za izvršenje pretrage u odnosu na spol izvršitelja, može predstavljati odgovarajuće pravno uporište pri predlaganju potrebnih zakonodavnih izmjena.

LITERATURA

1. Bockting, W. O. (1999). From construction to context: Gender through the eyes of the transgendered. *Siecus Report*, 28(1), 3.
2. Bockting, W. O., Knudson G, Goldberg J. M. (2006). Counseling and mental health care for transgender adults and loved ones. *International Journal of Transgenderism*,9(3-4), 35-82.
3. Coleman, E., Bockting, W., Botzer, M., Cohen Kettenis, P., DeCuypere, G., Feldman, J., Fraser, L., Green, J., Knudson, G., Meyer, W. J., Monstrey, S., Adler, R. K., Brown, G. R., Devor, A. H., Ehrbar, R., Ettner, R., Eyler, E., Garofalo, R., Karasic, D. H., Lev, A. I., Mayer, G., Meyer-Bahlburg, H., Hall, B. P., Pfaefflin, F., Rachlin, K., Robinson, B., Schechter, L. S., Tangpricha, V., van Trotsenburg, M., Vitale, A., Winter, S., Whittle, S, Wylie, K. R., Zucker, K. (2012). Standards of care for the health of transsexual, transgender, and gender nonconforming people, 7th version. *International Journal of Transgenderism*, 13(4), 165-232.
4. Garačić, A., Novosel, D. (2018). *Zakon o kaznenom postupku u sudskoj praksi*. Rijeka: Libertin naklada
5. Gómez-Gil, E., Trilla, A., Salamero, M., Godás, T., Valdés, M. (2009). Sociodemographic, clinical, and psychiatric characteristics of transsexuals from Spain. *Archives of Sexual Behavior*, 38(3):378-392.
6. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda i centara za 2021. godinu, Dostupno na: https://mpudt.gov.hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-26215/26215?lang=hr [pristupljeno 17.03.2025.]
7. Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama, NN 59/15.
8. Murad, M. H., Elamin, M. B., Garcia, M. Z., Mullan, R. J., Murad, A., Erwin, P. J., Montori, V. M. (2010). Hormonal therapy and sex reassignment: A systematic review and meta-analysis of quality of life and psychosocial outcomes. *Clinical Endocrinology*, 72(2), 214-231.
9. Newfield, E., Hart, S., Dibble, S., Kohler, L. (2006). Female-to-male transgender quality of life. *Quality of Life Research*, 15(9), 1447-1457.

10. Nuttbrock, L., Hwahng, S., Bockting, W., Rosenblum, A., Mason, M., Macri, M., Becker, J. (2010). Psychiatric impact of gender-related abuse across the life course of male-to-female transgender persons. *Journal of Sex Research*, 47(1), 12-23.
11. Pavlović, Š. (2017). *Zakon o kaznenom postupku*. Rijeka: Libertin naklada.
12. Pravilnik o načinu obavljanja poslova odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima, NN 48/09.
13. Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, NN 132/14.
14. Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika, NN 20/22.
15. Pravilnik o poslovima osiguranja u zatvorskom sustavu, NN 16/22.
16. Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu, NN 7/16.
17. Veić, P., Borovec, K,. Brincka, Ž., Dundović, D., Kralj, T., Kovač, M., Nićeno, Z. (2009). *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima*. Zagreb: Narodne novine.
18. Zakon o carinskoj službi, NN 68/13, 30/14, 115/16, 39/19, 98/19, 155/23, 36/24.
19. Zakon o državnim maticama, NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22.
20. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama, NN 76/13.
21. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21, 155/23.
22. Zakon o kaznenom postupku NN 152/08, 76/09, 80/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 80/22, 36/24.
23. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima NN 76/09, 92/14, 70/19.

Summary

Search Of Persons – Specific Characteristics Of Conducting Searches Of Transgender, Trans, And Gender Non-Conforming Persons

The search of persons, given its legal characteristics, represents a specific action and, as such, requires special treatment of individuals on whom it is performed by police, customs, and judicial officers. Particular attention should be paid when searching or examining transsexual, transgender, and gender non-conforming persons. The paper discusses the 2013 legislative amendment that allows the registration of a gender change in personal documents without adjustment of primary or secondary sex characteristics to that gender, and examines the effects of this legal provision on statutory and subordinate legislation concerning the search and examination of persons. The first part analyzes the Criminal Procedure Act, the Police Affairs and Powers Act, the Customs Service Act, and the Act on the Execution of Prison Sentences, while the second part discusses case studies and the difficulties encountered in conducting such searches and examinations under the existing legal framework.

Keywords: *person search; transsexuality; transgender; gender identity.*

Autorska prava: ©2026 Autor. Ovaj rad objavljen je u otvorenom pristupu pod licencom Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno 4.0 međunarodna.

Copyright: ©2026 The Author. Open Access: The work is licensed under a Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0. International License.